

Służba w cieniu dla Polski

Henryk Zygałski

Urodzony w 1908 r. w Poznaniu, absolwent Wydziału Matematyki Uniwersytetu Poznańskiego, wyróżniający się uczestnik pierwszego szkolenia kryptologicznego zorganizowanego przez władze tej uczelni na prośbę wywiadu RP dla wybranych studentów ostatnich lat studiów matematycznych. Pracownik Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Zajmował się rozpracowaniem systemu łączności szyfrowej niemieckiej armii.

W grudniu 1932 r. wspólnie z Marianem Rejewskim i Jerzym Różyckim oraz dzięki bliskiej współpracy z wywiadem francuskim złamał kod niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma. Istotne znaczenie w dekodowaniu zaszyfrowanych za pomocą tego urządzenia komunikatów miało zastosowanie przez niego specjalnych arkuszy perforowanego papieru nazwanych od jego nazwiska płachtami Zygałskiego, które pomagały w ustaleniu kolejności wirników kodujących Enigmy. Efekty prac H. Zygałskiego i jego kolegów – które Biuro Szyfrów przedstawiło delegacji francuskiej i brytyjskiej podczas tajnej konferencji w Lesie Kabackim w lipcu 1939 r. – spotkały się z ogromnym uznaniem ww. i zostały wykorzystane (przede wszystkim przez stronę brytyjską) do udoskonalenia ich własnych metod odczytywania niemieckich szyfrów.

Po napaści Niemiec na Polskę we wrześniu 1939 r. H. Zygałski – wraz z M. Rejewskim i J. Różyckim – wyjechał przez Rumunię do Francji, gdzie początkowo pracował w ośrodku kryptologicznym pod Paryżem, a następnie – po kapitulacji Francji – w strefie Vichy. Po zajęciu przez Niemców jej terytorium na początku 1943 r. uciekł do Hiszpanii, gdzie razem z M. Rejewskim został zatrzymany przez Hiszpanów. W maju 1943 r. Polacy zostali wypuszczeni na wolność, następnie ewakuowani przez sprzymierzeńców do Portugalii, a stamtąd na Gibraltar, skąd 3 sierpnia 1943 r. odlecieli do Wielkiej Brytanii.

Po przybyciu do tego kraju H. Zygalski pracował dla Sztabu Naczelnego Wodza. Po wojnie pozostał na emigracji w Wielkiej Brytanii, gdzie uczył matematyki w prowincjonalnej szkole. W 1977 r. otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Polskiego na Obczyźnie. Zmarł 30 sierpnia 1978 r. w m. Liss. Został pochowany w Londynie. W lutym 2000 r. w uznaniu wybitnych zasług dla Rzeczypospolitej Polskiej został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

Marian Rejewski

Urodzony w 1905 r. w Bydgoszczy, absolwent Wydziału Matematyki Uniwersytetu Poznańskiego, wyróżniający się uczestnik pierwszego kursu kryptologicznego zorganizowanego przez władze tej uczelni na prośbę wywiadu RP dla najzdolniejszych studentów ostatnich lat studiów matematycznych, pracownik Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego, gdzie zajmował się odczytywaniem kodów używanych przez niemiecką armię do szyfrowania swojej korespondencji. Bazując na danych wywiadowczych dotyczących konstrukcji i zasad działania wersji maszyny szyfrującej Enigma stosowanej do kodowania korespondencji handlowej z Niemiec, M. Rejewski odtworzył mechanizm działania Enigmy zmodyfikowanej na potrzeby niemieckiej armii. Następnie wspólnie z Jerzym Różyckim i Henrykiem Zygalskim oraz dzięki bliskiej współpracy z wywiadem francuskim w grudniu 1932 r. złamał jej kod, co stanowiło ukoronowanie kilkunastoletnich działań wywiadu RP ukierunkowanych na rozpracowanie niemieckiego systemu łączności szyfrowej. Wkrótce, w odpowiedzi na coraz bardziej skomplikowane i częstsze modyfikacje wprowadzane przez Niemców w Enigmie, skonstruował innowacyjne urządzenie nazwane cyklometrem, które umożliwiło automatyzację wyliczeń dotyczących jej działania.

W 1936 r. po kolejnych zmianach wprowadzonych przez Niemców w Enigmie opracował następne urządzenie, nazwane bombą Rejewskiego. Pozwoliło ono do końca 1938 r. odczytywać przechwycone komunikaty Wehrmachtu oraz - aż do połowy 1939 r. - informacje Służby Bezpieczeństwa III Rzeszy zaszyfrowane za pomocą tej maszyny. Unikalne metody łamania niemieckich szyfrów M. Rejewskiego i jego kolegów zaprezentowane przez Biuro Szyfrów delegacji francuskiej i brytyjskiej podczas tajnej konferencji w Lesie Kabackim w lipcu 1939 r. wzbudziły podziw zagranicznych partnerów. Zostały one również wykorzystane przez brytyjskiego kryptologa Alana Turinga do skonstruowania podobnego urządzenia w ośrodku

wywiadowczym w Bletchley Park, dzięki któremu odczytywano niemieckie depeche szyfrowane przy użyciu Enigmy w okresie II wojny światowej.

Po 1 września 1939 r. M. Rejewski – podobnie jak większość polskiej elity politycznej i wojskowej – ewakuował się do Rumunii, skąd dzięki wsparciu ambasady Francji wspólnie z J. Różyckim i H. Zygalskim wyjechał do Francji. Początkowo M. Rejewski i jego koledzy zostali zatrudnieni przez francuskie władze w ośrodku kryptologicznym pod Paryżem, który nawiązał bliską współpracę z Bletchley Park, przejmującym wówczas główny ciężar prac w dziedzinie dekryptażu. Następnie po krótkim pobycie w Algierii, po kapitulacji Francji w czerwcu 1940 r., Polacy powrócili do Europy i zorganizowali komórkę kryptograficzną na terenie nieokupowanej części Francji – w strefie Vichy. Marian Rejewski przebywał tam pod przybraną tożsamością jako Pierre Ranaud, nauczyciel języka francuskiego w szkole średniej w Nantes. Po wkroczeniu Wehrmachtu na terytorium tego kraju w listopadzie 1942 r. ukrywał się na południu Francji. W styczniu 1943 r. przedostał się do Hiszpanii, gdzie wraz z H. Zygalskim został aresztowany przez Hiszpanów. W maju 1943 r. Polacy zostali wypuszczeni na wolność, a następnie ewakuowani przez sprzymierzeńców do Portugalii, a stamtąd na Gibraltar, skąd 3 sierpnia 1943 r. odlecieli do Wielkiej Brytanii. Po przybyciu do tego kraju M. Rejewski pracował dla Sztabu Naczelnego Wodza. Brytyjczycy nie dopuścili go jednak do prac związanych z Enigmą. W 1945 r. M. Rejewski został mianowany na stopień porucznika. Po zwolnieniu z Wojska Polskiego we wrześniu 1946 r. powrócił do rodziny w Polsce. Pracował jako urzędnik w kilku bydgoskich fabrykach, chociaż otrzymał propozycję pracy naukowej. W 1967 r. ujawnił swój udział w złamaniu szyfru Enigmy. W grudniu 1978 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł na zawał serca 13 lutego 1980 r. w Warszawie. Został pochowany na Powązkach.

Jerzy Różycki

Jego przybrane nazwisko to Julien Rouget. Urodził się 24 lipca 1909 r. w Olszanie w guberni kijowskiej, był synem Zygmunta (aptekarza) i Wandy z Benitów. W 1917 r. rozpoczął naukę w Polskim Gimnazjum Kresowym w Kijowie, ale już w 1918 r. wraz z rodzicami uciekł z ogarniętych rewolucją terenów byłego Imperium Rosyjskiego do odrodzonej Polski. W 1926 r. ukończył gimnazjum w Wyszkwowie nad Bugiem. W latach 1927–1932 odbył studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie uzyskał tytuł magistra filozofii w zakresie matematyki na podstawie pracy *Wyznaczniki nieskończoności i ich zastosowania* napisanej pod kierunkiem prof. Zdzisława

Krygowskiego. Jego promotor skierował go do starannie wyselekcjonowanej grupy 23 studentów na utajniony kurs podstaw kryptologii (styczeń–maj 1929 r.), zorganizowany w Poznaniu przez Biuro Szyfrów Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego. Obok biegłości matematycznej J. Różyckiego cechował talent lingwistyczny oraz znakomita znajomość języka niemieckiego. Kurs ten ukończyły zaledwie trzy osoby: Marian Rejewski, Jerzy Różycki i Henryk Zygalski. Gdy był jeszcze studentem, został zatrudniony w poznańskiej ekspozyturze Biura Szyfrów, a po jej likwidacji 1 września 1932 r. przeniesiony do Warszawy na stanowisko cywilne w Referacie BS-4 (szyfry niemieckie). Na przełomie lat 1932 i 1933 wraz z M. Rejewskim i H. Zygalskim złamał kody niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma. Jerzy Różycki opracował metodę pozwalającą określić wybór i ustawienie wirnika Enigmy, tzw. metodę zegara, co ze względu na okresową zmianę kolejności wirników oraz ich położenia wyjściowego powodowało konieczność stosowania zaawansowanych obliczeń matematycznych. W związku z całkowitym i celowym zniszczeniem archiwum polskiego Biura Szyfrów w trakcie ewakuacji we wrześniu 1939 r. trudno bliżej określić osobisty wkład J. Różyckiego w regularne, a od 1 września 1936 r. codzienne odtwarzanie kluczy Enigmy. W grudniu 1937 r. ukończył drugi kierunek studiów na Wydziale Geografii Uniwersytetu Poznańskiego. Wobec zbliżającej się wojny zespół BS-4 na polecenie najwyższych władz wojskowych 25 i 26 lipca 1939 r. w Lesie Kabackim koło Warszawy (m. Pyry) zapoznał francuskich oraz angielskich kryptologów z całym dorobkiem teoretyczno-matematycznym i praktycznym oraz przekazał każdej z delegacji zrekonstruowane przez warszawską fabrykę AVA polskie kopie Enigmy. Po ewakuacji z kraju w 1939 r. J. Różycki przez Rumunię dotarł do Francji, gdzie za zgodą polskich władz wojskowych wszedł w skład Ekipy Z, zajmującej się radiowywiadem

w Gretz-Armainvilleirs koło Paryża (PC Bruno). Po kapitulacji Francji został ewakuowany najpierw do Oranu, a potem do Algieru, aby po utworzeniu wolnej strefy podległej rządowi Vichy wznowić w konspiracji prace kryptologiczne w majątku Château des Fouzes niedaleko Uzès koło Nîmes (PC Cadix, polska nazwa kodowa Ekspozytura 300). Od lata 1941 r. do początku 1942 r. pracował w Algierze nad depeSZami niemieckimi. Podczas powrotu do Francji 9 stycznia 1942 r. zginął tragicznie na Morzu Śródziemnym koło Balearów w katastrofie morskiej statku pasażerskiego SS Lamoricière. Dopiero w 1973 r. francuski gen. Gustave Bertrand, który już w 1932 r. współpracował z zespołem BS-4, ujawnił udział J. Różyckiego w rozszyfrowaniu kodu Enigmy. Został on wyróżniony polskimi i zagranicznymi odznaczeniami, w tym Srebrnym Krzyżem Zasługi (1938 r.), Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1945 r.), brytyjskim The War Medal 1939–1945 (1948 r.) i Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski (2000 r.). Ze związku małżeńskiego z Marią Barbarą z domu Majka (od 1938 r.) miał syna Janusza, absolwenta Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, który zdobył srebrny medal w polskiej drużynie florecistów na

olimpiadzie w Tokio (1964 r.).

Tadeusz Walenty Pełczyński (1892 – 1985)

Patron Ośrodka Szkolenia Agencji Wywiadu

gen. bryg. Tadeusz Pełczyński,

vel Tadeusz Pawłowski

“Adam”, “Alois”, “Grzegorz”, “Robak”, “Rolski”, “Wolf”

Urodzony 14 lutego 1892 r. w Warszawie, prawnuk gen. bryg. Michała Pełczyńskiego (1775–1833) – uczestnika powstania kościuszkowskiego, oficera armii Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Był synem Ksawerego (technika) i Marii z domu Liczbińskiej (nauczycielki domowej).

Uczył się kolejno w Łowickiej Szkole Realnej (uczestnik strajku szkolnego w 1905 r.) i Gimnazjum im. gen. Pawła Chrzanowskiego w Warszawie. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości w 1911 r. podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, gdzie do wybuchu I wojny światowej ukończył pięć semestrów. W czasie nauki i studiów należał kolejno: od 1907 r. do Organizacji Młodzieży Narodowej „Pet” („Przyszłość”), Związku Młodzieży Polskiej „Zet” (w latach 1912–1913 członek Centralizacji „Zetu”), od października do grudnia 1912 r. do Związku Strzeleckiego. W 1913 r. został komendantem organizacji „Wolny Strzelec”, która w październiku 1913 r. weszła w skład Polowych Drużyn „Sokoła”, gdzie ukończył 8-tygodniowy kurs wojskowy. Po wybuchu I wojny światowej we Włocławku został zmobilizowany do armii niemieckiej, w której służył pół roku.

Od lipca 1915 roku służył w 6. Pułku Piechoty Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. W sierpniu został mianowany na stopień kaprała, w październiku – plutonowego, a 11 listopada 1915 r. – chorążego ze starszeństwem (pierwszy awans oficerski). Początkowo dowodził plutonem, a od sierpnia 1916 r. – kompanią (po śmierci chor. Józefa Skrzyńskiego w bitwie pod Kostiuchnówką). Do stopnia podporucznika został awansowany ze starszeństwem 1 lipca 1916 r. Od maja 1917 r. przebywał na kursie wyszkolenia nr 6 w Zambrowie, skąd w lipcu powrócił do swojego pułku. W tym samym miesiącu po kryzysie przysięgowym został internowany w obozie w Beniaminowie. Przebywał w nim do marca 1918 r., a następnie podjął pracę w Radzie Głównej Opiekuńczej w Warszawie. Jednocześnie studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego.

W wojsku niepodległej II Rzeczypospolitej służył od listopada 1918 r. Formalnie został przyjęty do służby w stopniu porucznika

dekretem Naczelnego Wodza z 2 grudnia. Początkowo był dowódcą 1. kompanii i zastępcą dowódcy 1. Batalionu 6. Pułku Piechoty Legionów. Wraz ze swoim pułkiem od kwietnia uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie litewsko-białoruskim. Po ukończeniu kursu aplikacyjnego dowódców batalionów w Rembertowie (wrzesień-listopad 1919 r.) i awansie na stopień kapitana ze starszeństwem z 1 grudnia 1919 r. objął stanowisko dowódcy 22. klasy, a w styczniu 1920 r. - dowódcy 2. Batalionu Szkolnego w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej.

Na stopień majora ze starszeństwem został mianowany 1 kwietnia tego samego roku (obok m.in. Stefana Roweckiego). W czasie nauki w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie (1921-1923) należał do tajnej organizacji Honor i Ojczyzna, znanej także pod nazwą Strażnica, rozwiązanej w lipcu 1923 r. Po ukończeniu studiów (z piątą lokatą) wrócił na stanowisko dowódcy batalionu szkolnego w Szkole Podchorążych Piechoty.

We wrześniu 1924 r. został przydzielony do Biura Ścisłej Rady Wojennej. Był tam kolejno referentem, kierownikiem referatu osłony i od grudnia 1926 r. do marca 1927 r. szefem Wydziału „Wschód”. Podczas zamachu majowego w 1926 r. opowiedział się po stronie marszałka Józefa Piłsudskiego i przez kilka dni był oficerem operacyjnym w sztabie grupy gen. bryg. Gustawa Orlicza-Dreszera. Mianowany podpułkownikiem ze starszeństwem 1 stycznia 1927 r., od marca tego roku był szefem Wydziału II Ewidencyjnego w Oddziale II i od lutego 1929 r. do grudnia 1931 r. szefem Oddziału II Sztabu Głównego.

W latach 1927- 1929 wchodził jednocześnie w skład redakcji „Przeglądu Wojskowego”, którego redaktorem naczelnym był ppłk Stefan Rowecki. Równocześnie w latach 1928-1934 był członkiem Rady Naczelnej Związku Seniorów Organizacji Młodzieży Narodowej i Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej.

Od marca 1932 r. dowodził 5. Pułkiem Piechoty Legionów w Wilnie (awansowany na stopień pułkownika ze starszeństwem 1 stycznia 1934 r.), od września 1935 r. do października 1938 r. był ponownie szefem Oddziału II Sztabu Głównego (ale jeszcze do stycznia 1939 r. przekazywał obowiązki swojemu następcy, płk. dypl. Marianowi Józefowi Smoleńskiemu). Uczestniczył wówczas także w pracach Komitetu do spraw Narodowościowych przy Prezesie Rady Ministrów. Jednocześnie od 1936 r. pełnił funkcję zastępcy komendanta koła 6. Pułku Piechoty Legionów Polskich, a od 1938 r. był członkiem Komendy Naczelnej Związku Legionistów Polskich.

Od stycznia 1939 r. dowodził piechotą w 19. Dywizji Piechoty, także w czasie kampanii wrześniowej. W drugiej połowie września walczył na tyłach wojsk niemieckich na czele samodzielnego zgrupowania, które rozwiązał 2 października w okolicach Żelichowa.

Po zakończeniu działań wojennych przybył do Warszawy i zamieszkał u rodziny przy ul. Rozbrat 32.

Od października 1939 r. pozostawał w konspiracji w Służbie Zwycięstwu Polski (SZP), Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), Armii Krajowej (AK) – początkowo w Warszawie, a od listopada w Lublinie (bez określonego przydziału).

Kiedy 24 czerwca 1940 r. w Lublinie nastąpiły masowe aresztowania (Niemcy ujęli wówczas 814 mężczyzn, m.in. kilku blisko związanych z Komendą Okręgu Lublin ZWZ), komendant główny ZWZ gen. bryg. Stefan Rowecki „Grot” odwołał ze stanowiska komendanta tego okręgu mjr. Józefa Spychalskiego „Sochę” jako „zbyt dobrze rozpoznanego przez Gestapo” i w lipcu 1940 r. mianował jego następcą T. Pełczyńskiego. Funkcję komendanta Okręgu Lublin ZWZ pełnił *de facto* zaocznie, kierując okręgiem z Warszawy. Używał wówczas przykryciowego nazwiska Tadeusz Pawłowski i posługiwał się pseudonimami „Adam”, „Alois”, „Rolski” i „Wolf”.

Stosunkowo szybko został rozpoznany przez niemieckie organy bezpieczeństwa, a na przełomie marca i kwietnia 1941 r. – odwołany ze stanowiska komendanta Okręgu Lublin.

Po aresztowaniu płk. dypl. Janusza Albrechta (7 lipca w sierpniu 1941 r.) został mianowany szefem Sztabu Komendy Głównej ZWZ-AK, o czym dowódca AK gen. bryg. Stefan Rowecki „Grot” poinformował władze RP w Londynie depeszą z 28 maja 1942 r. Używał wówczas pseudonimu „Grzegorz”, potem „Robak”. Od tego momentu aż do zakończenia powstania warszawskiego T. Pełczyński był postacią numer 2 w hierarchii Armii Krajowej. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy stało się powierzenie mu funkcji zastępcy dowódcy AK gen. bryg. Tadeusza Komorowskiego „Bora”; na mocy rozkazu I.dz. 975 z 10 września 1943 r. (o czym dowódca AK poinformował władze RP w Londynie depeszą z 15 października 1943 r.). Odtąd łączył obie funkcje – szefa Sztabu Komendy Głównej (do 4 września 1944 r.) i zastępcy dowódcy Armii Krajowej (do 5 października 1944 r.).

Generałem brygady został mianowany na mocy zarządzenia Naczelnego Wodza gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego z 24 listopada 1943 r. ze starszeństwem z 1 października t.r.

W czasie powstania warszawskiego przebywał razem z dowódcą AK i Komendą Główną Armii Krajowej początkowo na Woli, następnie na Starym Mieście i potem w Śródmieściu. Po przejściu kanałami na Żoliborz ochotniczo dowodził w nocy z 21 na 22 sierpnia drugim natarciem w rejonie Dworca Gdańskiego i ul. Stawki, mającym na celu doprowadzenie do połączenia Starówki i Żoliborza. Na Starówkę wrócił 22 sierpnia, a 28 sierpnia ponownie udał się na Żoliborz i obserwował kolejną próbę połączenia ze Starym Miastem. Mimo odniesionych ran (ciężko ranny w szczękę 4 września podczas bombardowania gmachu PKO przy ul. Jasnej 9 róg ul. Świętokrzyskiej – siedziby sztabu Komendy Głównej AK) pozostał zastępcą dowódcy AK (funkcję p.o. szefa Sztabu Komendy Głównej AK objął wówczas płk Józef Szostak, a następnie gen. bryg. Leopold Okulicki).

Wraz z dowódcą AK 5 października 1944 r. przyjmował defiladę

odchodzących do niewoli oddziałów Armii Krajowej. Od tego dnia przebywał w niewoli niemieckiej kolejno w oflagach w Langwasser (gdzie poddał się operacji, która uratowała mu życie) i od lutego 1945 r. w Colditz. Po uwolnieniu przez oddziały amerykańskie (5 maja 1945 r.) udał się przez Paryż do Londynu.

Od maja 1945 r. pozostawał w dyspozycji Ministerstwa Obrony Narodowej. Od sierpnia do października 1945 r. był szefem Gabinetu Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych gen. dyw. Tadeusza Bora-Komorowskiego, od listopada 1945 r. do grudnia 1946 r. – przewodniczącym Komisji Historycznej Armii Krajowej przy Sztapie Głównym w Londynie, następnie pozostawał w dyspozycji szefa Sztabu Głównego. Został zdemobilizowany w marcu 1947 r., do marca 1949 r. służył w Polskim Korpusie Przysposobienia i Rozmieszczenia.

Na uchodźstwie w Londynie pracował jako robotnik fizyczny, a w latach 1950–1958 jako pierwszy zarządca Antokolu (domu spokojnej starości dla seniorów inteligencji emigracyjnej) w Beckenham pod Londynem.

Był przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Koła Żołnierzy Armii Krajowej, utworzonego w grudniu 1945 r., a od czasu I Zjazdu Delegatów Koła Żołnierzy AK w marcu 1947 r. – członkiem i od 1956 r. wiceprzewodniczącym. Po śmierci T. Komorowskiego przewodniczył Radzie Naczelnej w latach 1966–1974, a następnie był jej honorowym przewodniczącym.

W lutym 1947 r. został współzałożycielem i do 1982 r. pierwszym przewodniczącym Zarządu (potem honorowym przewodniczącym), a równocześnie w latach 1949–1966 wiceprzewodniczącym i w latach 1966–1969 przewodniczącym Rady Studium Polski Podziemnej w Londynie. Był także anonimowym współautorem 3. tomu pt. *Armia Krajowa w wielotomowym dziele Polskie Siły Zbrojne w drugiej wojnie światowej* (Londyn 1950). Stał także na czele Komitetu Redakcyjnego Armii Krajowej w latach 1939–1945 (t. I–5, Londyn 1970–1981). To on – po śmierci gen. dyw. Tadeusza Bora-Komorowskiego – dokonał 15 sierpnia 1967 r. w Londynie pierwszych nadań Krzyża Armii Krajowej.

Od 1950 r. był członkiem Rady Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie oraz członkiem Rady Narodowej RP w latach 1973–1979.

Zmarł 3 stycznia 1985 r. w Londynie.

Został pochowany na cmentarzu Gunnersbury w Londynie. Po ekshumacji prochy jego i jego żony Wandy złożono 10 listopada 1995 r. obok ich syna Krzysztofa w kwaterze pułku „Baszta” na Powązkach Wojskowych w Warszawie.

Odznaczony m.in. sześciokrotnie Krzyżem Walecznych (czterokrotnie w 1922 r., dwukrotnie w 1944 r.), Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy (1921 r.) i IV klasy (28 listopada 1944 r.), Złotym Krzyżem Zasługi (1928 r.), Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta, Krzyżem Niepodległości (1931 r.), pośmiertnie Orderem Orła Białego (postanowieniem Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego z 11 listopada 1996 r.).

Jego żona (ślub 30 sierpnia 1923 r.), Wanda Izabela Pełczyńska z domu Filipkowska (1894-1976), urodziła się 6 stycznia 1894 r. w Puerto Rico. Studiowała polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Była członkinią Polskich Drużyn Strzeleckich (absolwentką kursu podoficerskiego, komendantką żeńskiego oddziału sanitarnego), od 1914 r. kurierką I Brygady Legionów Polskich, a podczas wojny polsko-bolszewickiej od 1919 r. komendantką kurierek Frontu Litewsko-Białoruskiego i następnie kierowniczką Wydziału Instruktopek Oświatowych w Naczelnym Dowództwie Wojska Polskiego.

W niepodległej II Rzeczypospolitej redagowała „Bluszcz” i „Kobietę Współczesną”, jednocześnie współredagowała „Młodą Matkę”. Została matką chrzestną transatlantyku m/s Piłsudski (zwodowanego 19 grudnia 1934 r.). Była posłanką na Sejm RP w latach 1935-1938. Pozostawała w konspiracji w Związku Walki Zbrojnej w Wilnie, była więziona przez NKWD (1940-1941), następnie czynnie służyła w Biurze Informacji i Propagandy, a od 1943 r. w Oddziale VII (finansowym) Komendy Głównej AK. Uczestniczka powstania warszawskiego. Po rozwiązaniu AK (styczeń 1945 r.) kierowała komórką opieki nad rodzinami żołnierzy AK.

Na uchodźstwie w Londynie tworzyła Zjednoczenie Polek na Emigracji i od 1946 r. była pierwszą przewodniczącą organizacji. Wieloletnia członkini Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie, od 1963 r. członkini Rady Jedności Narodowej.

Zmarła 5 września 1976 r. w Londynie.

Została odznaczona m.in. Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Oficerskim Polonia Restituta, Krzyżem Armii Krajowej.

Ich syn kpr. pchor. Krzysztof Pełczyński „Kasztan” (1924-1944) urodził się 31 grudnia 1924 r. w Warszawie. Studiował na Wydziale Architektury tajnej Politechniki Warszawskiej, był absolwentem trzeciego zastępczego kursu Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty, w powstaniu warszawskim dowodził drużyną kompanii B-3 batalionu „Bałtyk” pułku AK „Baszta”. Został ciężko ranny 1 sierpnia 1944 r., wskutek czego zmarł 17 sierpnia 1944 r.

Ich córka Maria Izabela Pełczyńska po mężu Bobrowska (1929-1991) urodziła się 13 sierpnia 1929 r. w Warszawie. Była żołnierzem Armii Krajowej, architektem, na uchodźstwie członkinią Oddziału Londyn Koła Żołnierzy AK i Rady Fundacji Armii Krajowej oraz wieloletnią członkinią Rady Studium Polski Podziemnej. Zmarła 25 grudnia 1991 r. w Londynie.

Maria była żoną Andrzeja Krzysztofa Bobrowskiego (1925-2002), żołnierza Armii Krajowej, dwukrotnie rannego w powstaniu warszawskim, oficera II Korpusu Polskiego, na uchodźstwie artysty rzeźbiarza, projektanta Krzyża Armii Krajowej (ustanowionego 1 sierpnia 1966 r.) i wielu innych medali, przewodniczącego Oddziału Londyn Koła Żołnierzy Armii Krajowej, pomysłodawcy [internetowej witryny o Armii Krajowej](#), zmarłego 31 maja 2002 r. w Londynie.

Ojcem Andrzeja był płk Ignacy Bobrowski (1890–1965), w niepodległej II Rzeczypospolitej oficer Wojska Polskiego, główny inspektor w Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przyniesienia Wojskowego, uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r., internowany na Litwie i od 1940 r. więziony w ZSRR. Od 1941 r. był dowódcą 27. Pułku Piechoty Armii Polskiej w ZSRR, w latach 1942–1945 pierwszym dowódcą szkół junackich i Szkoły Młodszych Ochotniczek Armii Polskiej na Wschodzie. W latach 1945–1946 był komendantem polskiego ośrodka w Barletcie i Trani, we Włoszech. Zmarł 1 listopada 1965 r. w Londynie.

Starszy brat Andrzeja, Zbigniew Bobrowski (1922–1943), uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., był żołnierzem Armii Krajowej. Został aresztowany przez Niemców 9 lipca 1943 r. w Warszawie w „kotle” przy ul. Poznańskiej i zginął po skoku z piątego piętra na bruk, który wykonał, by ostrzec kolegów.

Jan Kowalewski

Jan Kowalewski urodził się w 1892 r. w Łodzi. Po ukończeniu miejscowej Szkoły Handlowej Zgromadzenia Kupców w latach 1909–1913 odbył studia na uniwersytecie w belgijskim Liège i uzyskał dyplom z chemii technicznej. Po wybuchu I wojny światowej został wcielony do armii rosyjskiej, ukończył szkołę oficerską w Kijowie, następnie uczestniczył (w stopniu chorążego) w walkach przeciwko wojskom państw centralnych na frontach białoruskim i rumuńskim. Po przewrocie bolszewickim w 1917 r. współuczestniczył w tworzeniu polskich oddziałów w Rosji. Następnie dołączył do 4. Dywizji Strzelców Polskich pod dowództwem gen. Lucjana Żeligowskiego. Tam objął szefostwo komórki wywiadowczej. Został awansowany do stopnia podporucznika 1 stycznia 1918 r., a 15 lipca 1918 r. – porucznika. W maju 1919 r. wraz z oddziałami 4. Dywizji przez Besarabię powrócił do kraju.

Jan Kowalewski miał dobre wykształcenie techniczne, znał języki obce (niemiecki, francuski, rosyjski) i amatorsko interesował się kryptoanalizą (łamaniem szyfrów). Wszystko to zdecydowało o powierzeniu mu funkcji organizatora i naczelnika Wydziału II Radiowywiadu Biura Szyfrów Oddziału II Sztabu Generalnego Naczelnego Dowództwa. Pełnił tę funkcję w latach 1919–1924. Porucznik J. Kowalewski utworzył sieć stacji nasłuchowych połączonych samopiszącymi telegrafami Hughesa. Zatrudnił też znakomitych matematyków, m.in. profesorów Stanisława Leśniewskiego, Stefana Mazurkiewicza i Wacława Sierpińskiego. Jeszcze na przełomie sierpnia i września 1919 r. złamano pierwsze klucze szyfrowe Armii Czerwonej, a następnie innych formacji

wojskowych operujących na Wschodzie. Do końca 1920 r. polski radiowywiad złamał ponad 100 kluczy szyfrowych Armii Czerwonej i odczytał kilka tysięcy szyfrogramów. Zdobywane informacje okazały się niezwykle cenne zwłaszcza podczas Bitwy Warszawskiej w sierpniu 1920 r. Podejmując najważniejsze decyzje, Józef Piłsudski w dużym stopniu opierał się na wiadomościach dostarczonych przez radiowywiad.

W marcu 1921 r. por. J. Kowalewski został wysłany na Górny Śląsk i objął stanowisko szefa wywiadu sztabu wojsk powstańczych w III powstaniu śląskim. Za zasługi w 1922 r. otrzymał Order Virtuti Militari V klasy. W 1923 r. na prośbę rządu Japonii został wysłany do Tokio, gdzie przeprowadził trzymiesięczny kurs z zakresu łamania szyfrów sowieckich dla oficerów japońskich. Szefostwo tamtejszego wywiadu uznało to szkolenie za bardzo pożyteczne. Jan Kowalewski powrócił do Polski, odznaczony przez wdzięcznych Japończyków Orderem Wschodzącego Słońca V klasy. W 1924 r. od razu został awansowany na stopień majora. W latach 1925–1927 był słuchaczem słynnej paryskiej Wyższej Szkoły Wojennej (École Supérieure de Guerre). Po jej ukończeniu w 1928 r. zaczął pełnić funkcję attaché wojskowego przy polskim poselstwie w Moskwie. Zajmował się oczywiście działalnością wywiadowczą, a dzięki doskonałej pamięci wzrokowej potrafił odwzorować z pamięci egzemplarze sowieckiego sprzętu wojskowego. W 1931 r. awansowano go do stopnia podpułkownika. W 1933 r. został wydalony z ZSRR jako *persona non grata*. W tym samym roku został attaché wojskowym w sojuszniczej Rumunii i przebywał w Bukareszcie aż do 1937 r. Po powrocie do Polski wyznaczono go na szefa sztabu Obozu Zjednoczenia Narodowego. W tym samym roku został dyrektorem państwowego przedsiębiorstwa TISSA (Towarzystwo Importu Surowców), nabywającego na potrzeby polskiego przemysłu wojennego surowce strategiczne. Nie trzeba dodawać, że była to firma stanowiąca przykrycie dla działań wywiadowczych Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego.

We wrześniu 1939 r. podpułkownik Jan Kowalewski ewakuował się do Rumunii. W Bukareszcie kierował przez pewien czas komitetem ds. pomocy polskim uchodźcom. W styczniu 1940 r. udał się do Paryża. Jeszcze przed klęską Francji podpułkownik przedostał się do Lizbony. W stolicy Portugalii zajął się działalnością wywiadowczą i dyplomatyczną, której efekty były przekazywane także Anglikom. 15 stycznia 1941 r. J. Kowalewski został kierownikiem Placówki Łączności z Kontynentem oraz centrali informacyjnej z krajów kontynentu z siedzibą w Lizbonie. Jej program przewidywał tajne organizowanie polskich skupisk w Europie, podtrzymywanie oporu przeciwko Niemcom, wszechstronną działalność wywiadowczą, akcje informacyjne i propagandowe.

Pomimo wielu sukcesów w działaniach wywiadowczych i dyplomatycznych podpułkownik J. Kowalewski został odwołany przez ministra spraw wewnętrznych Władysława Banaczyka pismem z 20 marca 1944 r. Dokonano tego na żądanie Anglików, którzy ulegli naciskom Józefa Stalina czynionym podczas

konferencji w Teheranie.

Podpułkownik J. Kowalewski został więc przewieziony samolotem do Londynu. W Wielkiej Brytanii koordynował działania polskich jednostek sabotażowo-dywersyjnych podczas operacji Overlord. Po wojnie pozostał na emigracji w Londynie. Rząd Polski na Uchodźstwie podniósł go do stopnia pułkownika. Od 1955 r. wydawał miesięcznik „East Europe and Soviet Russia”, współpracował z Radiem Wolna Europa, występował także na falach tej rozgłośni. W 1963 r. złamał szyfr Romualda Traugutta, dyktatora powstania styczniowego. Jan Kowalewski zmarł w 1965 r. Dopiero upadek dyktatury komunistycznej w Polsce umożliwił godne uczczenie jego pamięci. 4 lipca 2012 r. został on pośmiertnie odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski, a 17 października 2019 r. Senat RP ustanowił 2020 rokiem Jana Kowalewskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. W. Baliński, *Człowiek w cieniu. Tadeusz Pełczyński. Zarys biografii*, Kraków 1994.
2. W. Grott, *Reason before force. Lieutenant colonel Jan Kowalewski. Biography outline / Rozum przed siłą. Podpułkownik Jan Kowalewski. Zarys biograficzny*, wyd. 2, uzup., Gdańsk 2020.
3. Z.J. Kapera, *Różycki Jerzy Witold (1909-1942)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. nac. E. Rostworowski, H. Markiewicz, t. 32, Wrocław-Warszawa-Kraków 1989-1991, s. 523-525.
4. Z.J. Kapera, *Rejewski Marian Adam (1905-1980)*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, red. nac. J. Piłatowicz, t. 16, Warszawa 2005, s. 120-124.
5. Z.J. Kapera, *Różycki Jerzy Witold (1909-1942)*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, red. nac. J. Piłatowicz, t. 16, Warszawa 2005, s. 124-126.
6. Z.J. Kapera, *Zygalski Henryk (1908-1978)*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, red. nac. J. Piłatowicz, t. 16, Warszawa 2005, s. 183-186.
7. Z.J. Kapera, *Marian Rejewski - pogromca ENIGMY*, Kraków-Mogilany 2005 (Biblioteczka Enigmy 2).
8. Z.J. Kapera, *Marian Rejewski, the man who defeated Enigma*, Kraków-Mogilany 2013 (Enigma Bulletin 8).
9. J. Kubiawski, *Rejewski Marian Adam (1905-1980)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. nac. E. Rostworowski, t. 31,

Wrocław-Warszawa-Kraków 1988, s. 54-56.

10. A.K. Kunert, *Generał brygady Tadeusz Pełczyński „Grzegorz”- patron Ośrodka Szkolenia Agencji Wywiadu*, [Warszawa] 2011.
11. J. Kutta, *Rejewski Marian Adam (1905-1980)*, [w:] *Bydgoski słownik biograficzny*, red. tenże, t. 1, Bydgoszcz 1994, s. 90-92.
12. G. N[owik], *Rejewski Marian Adam*, [w:] *Polski wkład w przyrodoznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, t. 3, Warszawa 2015, s. 412-413.
13. G. N[owik], *Różycki Jerzy Witold*, [w:] *Polski wkład w przyrodoznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, t. 3, Warszawa 2015, s. 464-465.
14. G. N[owik], *Zygalski Henryk*, [w:] *Polski wkład w przyrodoznawstwo i technikę. Słownik polskich i związanych z Polską odkrywców, wynalazców oraz pionierów nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki*, red. B. Orłowski, t. 4, Warszawa 2015, s. 507-508.
15. K. Osiński, *Marian Rejewski - pogromca niemieckiej maszyny szyfrującej Enigma*, [w:] *Enigma bez tajemnic. 85. rocznica sukcesu polskich kryptologów*, red. M. Grajek, Toruń 2020, s. 77-112.
16. *Pełczyński Tadeusz* [w:] A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939-1944*, t. 2, Warszawa 1987, s. 143-146.
17. M. Sobieraj, *Pełczyński Tadeusz Walenty*, [w:] *Słownik biograficzny miasta Lublina*, red. T. Radzik, J. Skarbek, A.A. Witusik, t. 1, Lublin 1993, s. 211-212.
18. E. Szczuka, *O Jerzym Różyckim i jego rodzinie*, [w:] *Enigma bez tajemnic. 85. rocznica sukcesu polskich kryptologów*, red. M. Grajek, Toruń 2020, s. 113-121.
19. L. Ziaja, *Kowalewski Jan (1892-1965)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. nacz. E. Rostworowski, J. Aleksandrowicz et al. t. 14, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968-1969, s. 524-525.

Polecane biografie w Internecie

<https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/marian-adam-rejewski-1905-1980-matematyk-kryptolog-etc>

<https://www.biogramy.pl/a/biografia/jerzy-witold-rozycki-matematyk-wiesz#text>

<https://www.biogramy.pl/a/biografia/henryk-zygalski-matematyk-wiesz>

<https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/tadeusz-pelczynski,363.html>

<https://zolnierze-niepodleglosci.pl/%C5%BCo%C5%82nierz/214442>

/

<https://criwwre.wp.mil.pl/pl/pages/jan-kowalewski-2018-03-06-h/>